V. SPRAWOZDANIA Z KONFERENCJI

KONFERENCJA „KSIĄŻKA DAWNA I JEJ WŁAŚCICIELE =
EARLY PRINTED BOOKS AND THEIR OWNERS”,
29.09–1.10.2016, BIBLIOTEKA ZAKŁADU NARODOWEGO
IM. OSSOLIŃSKICH WE WROCŁAWIU

DOI: 10.19195/0080-3626.61.25

W dobie wszechobecnych mediów elektronicznych i coraz bardziej rozpowszechnionych tekstów w formie cyfrowej nie zanikło zainteresowanie tradycyjną formą piśmienniczą sprzed lat.

Książka zabytkowa jest obecnie przedmiotem badań naukowców, reprezentujących różne dziedziny wiedzy historycznej. Ręcznie drukowane przed wiekami woluminy zaskakują samym swoim wyglądem: różnorodnością czcionki, efektownymi inicjałami, niespotykaną dzisiaj formą kunsztownej oprawy. Są nie tylko źródłem wiedzy o rozwoju typografii. Zachowane na zakurzonych kartach starych ksiąg pieczętki, supereklibrisy czy rękopiśmienne noty proveniencyjne kryją w sobie informacje o ich właścicielach sprzed lat. Stanowią świadectwo dziejów każdego egzemplarza i jego funkcjonowania w społeczeństwie.

Właśnie proveniencja inkunabułów i starych druków stała się tematem przewodnim międzynarodowej konferencji „Książka dawna i jej właściciele — stan badań, opracowanie, perspektywy”, która zorganizowana została przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu¹ we współpracy z Konsorcjum Europejskich Bibliotek Naukowych (CERL — Consortium of European Research Libraries z siedzibą w Londynie; <https://www.cerl.org/>). Trzydniowe obrady odbyły się w dniach 29 września–1 października 2016 roku. Patronat honorowy nad konferencją objął Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego Jarosław Gowin. Wsparcia finansowego udzieliło Wrocławskie Centrum Akademickie, działające przy Prezydencie Miasta Wrocławia.

Organizatorzy nie spodziewali się, że temat wzbudzi takie zainteresowanie środowiska. Chęć udziału w konferencji zadeklarowało ponad 130 osób, reprezentujących znaczące biblioteki i instytuty naukowe zarówno polskie, jak i europejskie. Ponad 50 prelegentów przygotowało wystąpienia, prezentując wyniki swoich badań nad książką zabytkową w różnych jej aspektach. Referaty wygłaszane były w języku polskim i angielskim, z wykorzystaniem tłumaczenia konsekutynowego.

¹ Informacja o konferencji wraz z programem zamieszczona jest na stronach obu organizatorów: <https://www.cerl.org/services/seminars/main#workshops> oraz <https://ossolineum.pl/index.php/konferencja-ksiazka-dawna-i-jej-wlasciciele-stan-badan-opracowanie-perspektywy/> [dostęp: 6.11.2017].

W pierwszym dniu obrad (29 września) po uroczystym powitaniu przez gospodarzy — dyrektora ZNiO dra Adolfa Juzwenkę, wicedyrektora ds. naukowych dra Mariusza Dworsatschka oraz kierownika Oddziału Starych Druków dr Dorotę Sidorowicz-Mulak — uczestnicy skupili się głównie na dwóch zagadnieniach: już dostępnych europejskich bazach proveniencyjnych książki dawnej oraz strukturze proveniencyjnej zbiorów polskich bibliotek naukowych.

W inauguracyjnym wystąpieniu dr Marian Lefferts, dyrektor wykonawcza CERL, omówiła cele i zadania Europejskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych. Zwróciła uwagę na fakt, że organizacja, działająca od 25 lat, zrzeszała na początku 3 biblioteki (British Library, francuską Bibliothèque nationale oraz Bayerische Staatsbibliothek), a dzisiaj liczy 273 członków. Są wśród nich także polskie biblioteki². Kolejne wystąpienia dotyczyły baz proveniencyjnych książki dawnej, dostępnych online. Dr Marieke Van Delft z Hagi dokonała prezentacji bazy proveniencyjnej, umieszczonej na platformie CERL (<https://www.cerl.org/resources/provenance/main>), natomiast Monique Hulvey z Lyonu ciekawą bazę Bibale (<http://bibale.irht.cnrs.fr/>). Dr Geri Della Rocca de Candali z Oxfordu omówił dwie bazy, działające w powiązaniu z CERL: Projekt 15cBOOKTRADE (<http://www.mod-langs.ox.ac.uk/research/15cbooktrade>) oraz międzynarodową bazę proveniencji inkunabułów MEI (<https://www.cerl.org/resources/mei/main>). Dr Agnieszka Franczyk-Cegła z ZNiO przedstawiła metody badań i rejestracji proveniencji zastosowane w przygotowywanym właśnie do publikacji *Katalogu druków XVI w. z historycznej kolekcji Ossolineum*.

Prezentacja baz prowadzonych przez CERL i inne biblioteki zagraniczne była wstępem do omówienia stanu badań proveniencyjnych nad dawną książką w Polsce oraz ożywionej dyskusji³.

Część drugą pierwszego dnia obrad poświęcono przedstawieniu zbiorów starych druków zachowanych w polskich bibliotekach naukowych, z uwzględnieniem ich struktury proveniencyjnej. Główne zespoły i kolekcje historyczne w swoich macierzystych placówkach omówili: Weronika Karlak (Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu), Marianna Czapnik (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie), dr Jacek Partyka (Biblioteka Jagiellońska w Krakowie), dr Dorota Sidorowicz-Mulak (Biblioteka Ossolineum we Wrocławiu), dr Rafał Wójcik (Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu), dr Aneta Falk (Biblioteka Kórnicka PAN) oraz dr Marta Puszcza (Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie).

Końcowa część pierwszego dnia poświęcona została najstarszym wytworom sztuki drukarskiej. Inkunabuły z gdańskich księgozbiorów kościelnych zachowane w zbiorach Biblioteki Gdańskiej PAN omówiła Beata Gryzio. Michał Spandowski, pracujący aktualnie nad katalogiem inkunabułów Biblioteki Narodowej, podzielił się swoimi uwagami na ten temat. Dr Viktorija Vaitkevičiute opowiedziała o właścicielach inkunabułów w bibliotekach litewskich, a Agata Michalska o inkunabułach w Książnicy Pomorskiej.

² Od 2006 roku niektóre biblioteki polskie uczestniczą w pracach CERL. Ze względów finansowych (członkostwo jest płatne) tworzą tzw. Polską Grupę, w skład której wchodzi: Biblioteka Narodowa, Biblioteka Jagiellońska, biblioteki uniwersyteckie w Warszawie, Wrocławiu, Poznaniu, ZNiO, Biblioteka Gdańska PAN.

³ Jej pokłosiem stały się konkretne działania, o których będzie mowa w końcowej części tekstu.

Moderatorami poszczególnych części pierwszego dnia konferencji byli: prof. Jacek Soszyński, Marianna Czapnik, dr Mariusz Dworsatschek oraz dr Jacek Partyka.

Dzień drugi, 30 września, poświęcony był historycznym kolekcjom prywatnym, zachowanym w zbiorach bibliotek naukowych i publicznych, w kraju i za granicą.

Dr Elżbieta Knapek przedstawiła swoje badania na temat mało znanego księgozbioru Świętosława Milczącego, przechowywanego w Bibliotece PAN i PAU w Krakowie. Dr Iryna Kachur (Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka we Lwowie) zaprezentowała ciekawy egzemplarz dzieła Erazma z Rotterdamu, подарowany przez autora prymasowi Janowi Łaskiemu. Nieco inne spojrzenie na zbiory przedstawił dr Urs B. Leu z Zentralbibliothek w Zurychu, omawiając XVI-wieczne biblioteki prywatne w tym mieście w kontekście konfesjonalizacji rynku książki. Na historyczne śląsko-czeskie kontakty zwrócił uwagę dr Richard Šipek (Biblioteka Muzeum Narodowego w Pradze), omawiając fragmenty dawnej biblioteki Nostitzów, zachowane obecnie w zbiorach w Pradze oraz w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Wspólny element łączył także dwa kolejne wystąpienia: dra Petera Sjökvista, który mówił o polskich kolekcjach w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali, oraz Renaty Wilgosiewicz-Skuteckiej, która przedstawiła fragmenty księgozbioru poznańskiego kolegium jezuitów, przechowywanego w bibliotekach uniwersyteckich w Poznaniu i Uppsali.

Iwan Almes (Ukraiński Katolicki Uniwersytet we Lwowie) przedstawił wyniki swoich badań nad prywatnymi księgozbiórami bazylianów prowincji ruskiej w II połowie XVIII wieku, a dr Tomasz Szwaciński — dorobek i perspektywy badań polskich księgozbiórów historycznych w zbiorach rosyjskich, które prowadzi Biblioteka Narodowa w Warszawie. Dr Mykola Ilkiv-Svydnytskyi zaprezentował proveniencje w kolekcji aldinów zachowanych w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu im. Iwana Franki we Lwowie. Kresów wschodnich dotyczyło też wystąpienie dr hab. Jolanty Gwioździk, która przedstawiła zespoły proveniencyjne w lwowskich zbiorach Bavorovianum. Jolanta M. Dziewulska omówiła z kolei temat starych druków z Biblioteki Tulczyńskiej przechowywanych w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN.

W kolejnej części dnia dr Agnieszka Borysławska przedstawiła wyniki swoich badań nad biblioteką Andreasa Müllera Greifenhagiusa, której część zachowała się w zbiorach Książnicy Pomorskiej, a Krystyna Wyszomirska opowiedziała o prywatnych kolekcjach patrycjusza toruńskich. Badania w Bibliotece Śląskiej w Katowicach zaowocowały dwoma referatami: o starych drukach z kolekcji rodziny Oppersdorffów (Mateusz Ściążko) oraz śladach księgozbiórów kolekcjonerów wrocławskich (dr Weronika Pawłowicz). Dr Joanna Matyasik przedstawiła strukturę proveniencyjną zbioru starych druków Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy. Kolekcja ta liczy łącznie ponad 8 tysięcy egzemplarzy i zawiera m.in. zbiory bydgoskich bernardynów. O tym, że książki obecne były także wśród najniższych warstw społecznych Śląska Cieszyńskiego, przekonywały w swoim wystąpieniu Anna Rusnok i Jolanta Sztuchlik z Książnicy Cieszyńskiej. Taki wniosek wypływał z analizy zapisów proveniencyjnych na starych drukach księgozbioru Towarzystwa Ludoznawczego. Także książki z dziedziny nauk ścisłych poddane zostały badaniom proveniencyjnym. O właścicielach i czytelnikach książek z dziedziny fizyki zachowanych w Bibliotece Wydziału Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej UJ opowiedziała Maria Pawłowska. Zwróciła uwagę na rozliczne zapiski i dedykacje wybit-

nych uczonych tego okresu, jak M. Skłodowska-Curie czy Lord Kelvin. Znak własnościowy przybierał czasem kunsztowny kształt graficzny. Dr Bartłomiej Czarski (Biblioteka Narodowa w Warszawie) przedstawił staropolski ekslibris na tle ówczesnych form emblematycznych, a Kacper Manikowski (Uniwersytet Wrocławski) przyjrzał się bliżej ekslibrisom w poklasztornych starych drukach przechowywanych w Bibliotece Uniwersyteckiej. Dr Maria Otto (Biblioteka Gdańska PAN) zwróciła uwagę na katalogi aukcyjne jako narzędzie do badań proveniencyjnych, analizując — w świetle takiego katalogu — księgozbiór gdańskiego mieszczanina Johanna Fidalke. A jeśli komuś przeszkadzają zawarte na kartach ksiąg ślady po poprzednich właścicielach? Dr hab. Ewa Syska (Uniwersytet im A. Mickiewicza) przedstawiła ciekawy materiał na temat metod pozbywania się niechcianych proveniencji ze starodruków na przykładzie działalności poznańskiego antykwariusza Mariana Swinarskiego. Ostatnie zaplanowane w tej sesji wystąpienie z przyczyn obiektywnych przesunięte zostało na kolejny dzień. Dr hab. prof. UKSW Beata Maria Gaj przedstawiła więc swój referat, poświęcony perspektywom badań nad śląską neolatynistyką w kontekście katalogów starych druków i inkunabułów bibliotek polskich oraz zagranicznych, z pewnym poślizgiem. Moderatorami sesji drugiego dnia, poświęconego kolekcjom historycznym, byli dr Dorota Sidorowicz-Mulak, prof. Marcin Cieński, dr Agnieszka Franczyk-Cegła i dr Arkadiusz Wagner.

Trzeci dzień konferencji poświęcony był zbiorom kościelnym i klasztorным. Nie tylko wśród prelegentów, ale także w gronie słuchaczy dało się zauważyć znaczną liczbę duchownych. Wstęp wygłosił ks. prof. Józef Pater, a moderatorami poszczególnych części byli prof. Maria Pidłypczak-Majerowicz, prof. Teresa Szostek i dr hab. Jolanta Gwioździk. Omówiono kolekcję inkunabułów klasztoru oo. paulinów na Jasnej Górze pod kątem stanu jej opracowania i proveniencji (dr Jarosław Łuniewski i prof. Leonard Ogiermann), inkunabuły i polonika XVI wieku ze zbiorów Biblioteki Naukowej Księży Jezuitów w Krakowie (dr hab. Justyna Łukaszewska-Haberkowa), inkunabuły z zasobu Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie (Jakub Łukaszewski) oraz inkunabuły z biblioteki kapituły katedralnej lwowskiej w zbiorach karmelitów na Piasku w Krakowie (dr Szymon Sułecki). Tę część zakończył dr Tomasz Stolarczyk, omawiając w swoim wystąpieniu znaki własnościowe druków XV–XVIII wieku z bibliotek dominikańskich.

Po przerwie zagadnienie zbiorów kościelnych i klasztornych kontynuowano. Radosław Franczak omówił noty proveniencyjne na drukach z dawnej Biblioteki Benedyktynów w Lubiniu, a Michał Muraszko noty proveniencyjne w drukach z biblioteki kanonika Josickiego. Oba historyczne zbiory zachowały się w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie. Ks. dr Andrzej Kwaśniewski poświęcił uwagę księgozbiorowi Kapituły Kieleckiej, analizując inwentarz z 1650 roku. Wyniki swoich badań nad rozproszonymi dziś kolekcjami przedstawiły dr Gnieszka Fluda-Krokos (o bibliotece klasztornej oo. Augustianów w Książu Wielkim w latach 1381–1864) oraz dr Katarzyna Zimnoch (o klasztorным księgozbiorze supraskich bazylianów). Kończącą część obrad zapełnili: ks. dr Wacław Umiński, który omówił znaki własnościowe w Bibliotece Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie, Marek Bebak — analizując strukturę proveniencyjną historycznego księgozbioru krakowskich bonifratrów oraz dr Piotr Pokora, przedstawiając to samo zagadnienie w odniesieniu do dawnej Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie. O wędrówkach książek dominikańskich mówił dr Marek Miławicki OP, przedstawiając wyniki badań proveniencyjnych dotyczących poloników w Bibliotece oo. Dominikanów w Krakowie.

Podsumowania trzydniowych obrad dokonała dr Dorota Sidorowicz-Mulak, kierownik Oddziału Starych Druków Biblioteki Ossolineum.

W programie konferencji znalazło się miejsce na uroczystą kolację oraz prezentację cymeliów ze zbiorów Oddziału Starych Druków. Dodatkową atrakcją stanowiła możliwość obejrzenia jubileuszowej wystawy „Nie *Na marne*. Sienkiewicz w kolekcji Ossolineum” oraz zwiedzanie Muzeum Pana Tadeusza.

Należy podkreślić zainteresowanie i aktywny udział słuchaczy w ciągu wszystkich dni konferencji. Każdej sesji towarzyszyła bowiem dyskusja, nawiązująca do wysłuchanych referatów. Mimo mnogości wystąpień, sala była zapelniona. Uczestnicy konferencji — głównie zagraniczni — na bieżąco relacjonowali jej przebieg w mediach społecznościowych.

Konferencja we Wrocławiu była pierwszym tego typu wydarzeniem i o tak szerokim zasięgu międzynarodowym. Pokazała także wysoki stopień zaawansowania badań proveniencyjnych w Polsce, co podkreślali badacze zagraniczni.

Materiały pokonferencyjne w całości ukażą się w formie książkowej. Z fragmentem możemy się już zapoznać. Część uczestników konferencji przedstawiła wyniki swoich, często wieloletnich, badań w formie referatów, część natomiast skorzystała z formy prezentacji w programie PowerPoint. Wszystkie przygotowane na konferencję prezentacje są już udostępnione na stronie Biblioteki ZNiO: <https://ossolineum.pl/index.php/proweniencyjna-grupa-robocza/program-konferencji/>

* * *

Jako postscriptum do sprawozdania z konferencji należałoby dodać jeszcze jedną informację. Jak się okazało, ożywiony panel dyskusyjny na temat stworzenia polskiej bazy proveniencyjnej przyniósł wymierne korzyści. Dyskusja w środowisku starodruczników jest kontynuowana. Powstał realny pomysł utworzenia w Polsce Narodowej Bazy Proweniencji. Być może wykorzystana zostanie w tym celu udostępniona bezpłatnie przez Uniwersytet w Oksfordzie struktura ich bazy MEI, będącej ogólnoeuropejską bazą proveniencji inkunabułów. Koordynacji zadań podjęło się Ossolineum. Już zaczęła działać Proweniencyjna Grupa Robocza, a efekty działalności będzie można śledzić na stronie internetowej, umieszczonej na serwerach ZNiO (<https://ossolineum.pl/index.php/proweniencyjna-grupa-robocza/>).

Weronika Karlak

„COLLECTIONS AND BOOKS [A]CROSS BORDERS” — SESJA
ŚWIATOWEGO KONGRESU INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY
ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS (IFLA), 21 SIERPNIĄ 2017

DOI: 10.19195/0080-3626.61.26

W dniach 19–25 sierpnia 2017 roku we Wrocławiu odbył się kongres International Federation of Library Associations and Institutions (Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich, dalej: IFLA), w którym uczestniczyli bibliotekarze i bibliotekoznawcy z różnych stron świata.